

Muga frontera denean: lurraldetasuna eta naziogintza

Aitzpea Leizaola

UPV/EHUko Balioen Filosofia eta Gizarte Antropologia Saileko irakaslea

«Euskal Herri banatu hau ez da subjektu politikoa». Konstatazio honekin amaitzen du Joxe Azurmendik *Hizkuntza, nazioa eta estatua*, 2017an argitaratutako liburua, bestea beste, antolaketa administratiboari erreferentzia eginez. Hori egitearekin batera, lurraldetasunaren auzia jartzen du eztabaidaren muinean. Nola pentsatu euskal nazioa estatu egitura propio baten baitan? Azurmendik argi du: «Estatua», dio, «ez da maita genezakeen ezer (horrela adornatu ohi da ideologia eta mito azpian estaltzeraino); behar duguna da» (Azurmendi 2017: 113). Eta estatu horren balizko lurraldea zein datekeen da hein batean abertzaletasunaren proiektu desberdinetan auzitan dagoena.

Estatuak, definizioz, lurraldetasunari egiten dio erreferentzia. Eta lurraldetasunak halabeharrez berekin dakartza mugak edo frontierak. Munduko estaturik txikienaren titulu gorena duen Vatikanokoak (0,44 km² besterik ez) baditu bere muga propioak ere, eta ez nolana hikoak. Bere eginbidea definizioz mugaz gaindikotzat badu ere, sinbolikoki – bai eta materialki ere –, gotortutako estatua da Vatikanoa. Altua da oso, zenbait tokitan, Vatikanoa Erroma profanotik banatzen duen harresia. Gaurkotasunik ez du galdu ere, 2019 hasieran Donald Trumpek erdigunera ekarri baitzuen AEBak Mexikotik bereizteko eraikitzen ari diren harresiaren justifikazioari kutsu moral bat emateko. Antzinako egitura politiko agerikoak dira ere mugak, egitate fisikoa dutenak. Hala, Ilargitik gizakiak sortutako aztarnarik zaharrena Txinako Harresi Handia zen, zeinaren zatirik zaharrenak K.a. VII. mendean hasi ziren eraikitzen.

Kolorezko txatalez josita ageri zaigun munduaren mapan, arrosa berdetik eta berdea horitik bereizten dituen lerro imajinario eta aldi berean guztiz errealak dira estatuak banatzen dituzten muga lerroak. Ikusgarriak zenbait kasutan, aise identifikatzeko moduak gehientsuenetan. Muga oro izatez da arbitrarioa, konbentzionala eta erlazonala (Leizaola 2010). Hemen aipagai izango ditugunak estatuen arteko mugak izango dira, eta, bereziki, Euskal Herria bitan zatitzen duen frontera. Sinonimoak ditugu euskaraz muga eta frontera, azken hori gehientsuenetan soilik estatuen arteko banaketa adierazteko baliatu ohi bada ere.

Nola pentsatu edozein estatu egitura garaikidetan ezinbestekoa den elementu hau egun? Zer irakaspem ateratu ditzakegu naziogintza eta lurraldetasunari buruz muga kontzeptu gisa aztertuz? Finean, nola pentsatu muga Euskal Herrian, baita Euskal Herriaren mugak ere? Galdera horiek aintzat hartuta, hitza bera hartuko dut abiapuntu. Nola pentsatu muga euskaratik eta euskaraz? *Muga frontera denean* esaldiak

barnebiltzen dituen esanahi desberdinak aztertzearekin bat, marrazten dituen errealitate desberdinak azaleratuz doaz.

Hitza abiapuntu

Muga hitzaren polisemia izango dut abiapuntu estatu eta naziogintzaren bilakaeran lurraldetasunak (izan) duen garrantziaz hitz egiteko. Estatuaren arteko banaketa adierazten duen kontzeptua aspaldidanik izan da adituaren aztergaia. Mundua arautu eta antolatzen duen banaketa politikoa hizkuntza desberdinetan nola adierazten den aztertu dut historialari, geografo, politologo eta antropologoen, besteak beste XIX. mendean geroztik (Fevbre 1962). Inguruko hizkuntza nagusietan, mugari buruzko lexiko zabala garatu dute mendeen joanean: banaketa bera, berorren egitate espaziala (lineala edo zonala den, esaterako),¹ errealitatea bera zein banaketak sortzen duen adierazteko hitz mordo bat erabili izan da. Esaterako ingelesez *border*, *boundary* eta *frontier* hitzek adiera desberdinak jasotzen dituzte, nahiz eta zenbaitetan baliokide moduan erabiltzen diren. Antzera aipa genitzake gaztelaniako *frontera*, *límite*, *confín*, *raya* terminoak. Testuinguru jakinetan arazo iturri izan daitezke: nazioarteko lege arauari dagokienean, adibidez, ez da gauza bera ingelesez *border* (estatuaren arteko muga, besteak beste) eta *boundary* (bi eremuren arteko bereizgunea), esaterako. Hiztegi tekniko espezializatu baten aurrean gaude. Adiera eta esanahi aniztasun hori mundu akademikoan ere islatzen da. *Border studies*-etan –mugen azterketan– murgilduta dauden antropologo eta politologoentzat ez dira batere gauza bera *border* eta *boundary* (Van Houtum 2005).

Aipatu hizkuntzatan ez bezala, euskaraz lurraldearen antolaketa politikoaren errealitatearen osagai eta aldagai esanguratsu diren horiek izendatzeko hitz bakarra –edo berori osagai duen hitz elkartu edo eratorri multzoa– baliatzen dugu: muga. Latinetik eratorritako gaztelaniazko edo frantsesezko hitza mailegatu ohi du ere euskaldunak: *frontera*. Lehen begiradan sinonimoak lirudikete. Sarri hala erabiltzen dira. Azterketa xehe batek, baina, panorama konplexuagoa agerrarazten du.

Errepara diezaiozun, bada, eremu semantikoari. *Orotariko Euskal Hiztegiak* (OEH) mugaren adiera aniztasuna eta eremu semantikoaren zabalera agerian uzten ditu. Bertan jasotzen denez, aspaldidanik da ezaguna –eta erabilia– muga hitza euskaraz. XVII. mendekoa da oraindaino ezagutzen den lehen aipamena. Etxeberri Ziburukoaren idatzietan ageri da lehenengoz, eta geroztik euskalki eta garai guzietan erabilera arrunteko hitza da (Mitxelena eta Sarasola 1999). Honela, 1982an maiztasunaren bilketan 293 adibide jasotzen dira (Sarasola 1982). Ordutik, idatzizko erregistroetan erabilera mugagabe haziz joan da: *Berria* egunkarian, 5.000 aldiz baino gehiago ageri da muga hitza edo bere eratorri/konposaturen bat.²

Euskaraz, mugak nagusiki lurraldetasunari egin ohi dio erreferentzia. Baina ez soilik. Horrela, *OEH*-k sei adiera zerrendatzen ditu: oztopoa, ordua, amaiera, lurraldeen arteko bereizgunea –bi estatuaren artekoa barne–, helburua eta muino edo ezponda.³ Esanguratsua da, zuzenki kontrajarriak ez diren arren, elkarrengandik semantikoki oso urrun leudeken adierak, hala nola ‘helburua’ eta ‘oztopoa’, barnebiltzen dituela mugak. *Egungo Euskararen Hiztegia*-k beste hainbat adiera zerrendatzen ditu. Esanahiari

dagokionez, askoz mugatuagoak dira, ordea: eremu bat amaitzen den tokia, zerbait amaitzen den unea, gabezia, irudizko marra igaroezina, bi lurralde bereizten dituen marra eta unea, denbora, ordua (Euskara Institutua d.g.).

Muga frontera denean esamoldea, hortaz, oso modu desberdinean uler dezakegu. Eta, hain zuzen ere, euskal naziogintzari dagokionean esaldi horrek izan ditzakeen irakurketa zenbaiten inguruan jardungo naiz. Lucien Febvre Frantziako Analetako Eskolaren sortzaileak azpimarratu moduan, frontierak izendatzeko baliatu izan diren hitzen inguruan, «hitzon historia zirriborratzea aldi berean hitzok adierazten dituzten ideien historia zirriborratzea da» (1962). Eta hori egitearekin batera, estatuaren bilakaeraz jardutea.

Muga frontera (ere) denean

Espainiar eta frantziar estatuen arteko muga aspaldikoa da. Hala aurkeztu izan dute mendeetan zehar agintari zein historialariek. Erromatar garaietatik omen dator, «Galia eta Hispania Erromatar Inperioko probintziak bereizten zituen garaitik», Pirinioetako Tratatuak (1659) dioenaren arabera. Antzinaroko erreferentzia hori mugaren legitimitatearen euskarri gisa interpretatu zuten tratatugileek, erromatar garaian, frontera hitzaren etimologiari jarraiki, frontea zegoen lekuari erreferentzia egiten ziotela ahaztuz. Muga ez zen inondik inora finkoa, eta erromatar armadaren gorabeheren menpe zegoen zonalde bat zen. Iraupenari dagokionez, oso frontera egonkorra da, gainera: azken hirurehun eta berrogeita hamar urteetan apenas izan duen aldaketa esanguratsurik. Guztiz ezohikoa da hori, azken bi mendeetan mundu mailan muga politikoek izan dituzten eraldaketa ikaragarriak kontuan harturik. Nabarmen ikus daiteke hori Europan bertan, inperioen gainbeheraren ondoren, nazio-estatuaren sendotze eta finkatzearen eraginez eta estatu berrien sorrera zein estatu zaharren desagertzearekin, Europako mapa etengabe aldatu baita denbora tarte horretan. Euskal Herria bitan zatitzen duen muga erabateko anomalia gisa ageri zaigu Europako testuinguru geopolitikoan.

Hori guztia gutxi balitz, XVII. mendeaz geroztik finkatu den 'frontera naturalaren' ideiarekin bat dator, Pirinioetako mendi lerroarekin bat egiten baitu kasik bere luzera guztian. Horrek guztiak *Pirinioetako muga* eredugarri bilakarazi zuen nazioarte mailako adituen begietan. XX. mende hasieran, Febvrek berak «frontera naturalaren adibide perfektutzat» jo zuen (1922). Izenak dioenaren kontra, ordea, erabat politikoa den nozioa biltzen du bere baitan muga naturalaren kontzeptuak (Leizaola 2018).

Historian zehar izandako egonkortasuna medio, Pirinioetako muga 'frontera fosil' izendatu izan dute ere (Brunhes eta Vallaux 1921). Ikuspegi hori, frontera naturalarekin gertatu bezala, irudikatze baten bilakaeraren ondorio da, denboran zehar eraikiz joan dena. Garai desberdinetako agintari, politikari zein administratzaileek euren interesen arabera baliatu dute kontzeptua, muga ororen eta bereziki estatuen arteko mugen izaera arbitrarioa arbuiatu zein ezabatzeko desioz. Azken batean, naturaren elementuak estatuaren lurralde hedadura zabaltzeko helburu bilakatzen direnean, konkista

naturaren argudiopean diluitzen da. Kasuistika hori erakusten duten adibide ugari topa ditzakegu historian, XVIII. mendeko Frantzia zein XIX.eko Estatu Batuetan.

Horrez gain, frantziar eta espainiar estatuak banatzen dituen frontieraren trazatua ez da homogenea izan, ezta denean berdina ere. Historiari erreparatuz gero, aro eta fase desberdinetan gauzatu dela agerikoa da. Denboraren joanean, errealitate arras desberdinen sorburu izan da. Muturretan, estaturik gabeko nazio izaera aitortua duten euskaldunak eta kataluniarrak zatitzen ditu. Mugaren ebazte eta finkatze prozesua, baina, guztiz desberdina izan da bi kasutan. Euskal eremuari dagokionez, estatuen arteko frontera aurretiaz bertan zeuden beste muga batzuei gainjarri zitzairen, herri mugak estatu muga bilakaraziz. Estatuaren inposaketak ez zuen lurralde zatiketa dramatikorik ekarri berekin: aurretiaz jadanik bazeuden mugei estatu izaerako frontera gehitu zitzairen. Kataluniako partean, aldiz, estatuen arteko frontera aurretiaz existitzen ziren beste mugak aintzat hartu gabe ezarri zen. Horren adibiderik gordinena Cerdanyako kasua izan zen. Bertan, Pirinioetako Bakeak berekin ekarri zuen frontieraren ezarpena Frantzia eta Espainiaren eraketaren parte ezinbesteko izan zen, ordura arte bailara bereko bizilagun zirenak elkarrenganako arrotz, are etsai, bilakatzeraino (Sahlins, 1989). Ezarritako muga berri horren eraginez, Cerdanyako biztanleak Frantziako zein Espainiako herritar bihurtu ziren, eta era berean elkarren etsai. Nazioa, praktikan, muga bertan eraiki zen.

Muga (oztopoa) frontera denean

Cerdanyako kasuak mugaldeko jendearen bizitzan estatuaren sendotze prozesuaren eragina erakusten du. Azken batean, muga egitate juridiko-politikoa da, estatua errepresentazio edo arlo sinbolikotik harago errealitatean gorpuzten duena eta, aldi berean, hori egitearekin bat, errealitate jakin bat sortzen duena. Mugaren eraginak edo efektuak ondorio zuzenak ditu, eta batik bat mugaldeko gizarte esparru guztietan nozitu eta azaleratzen dira.

Euskal Herriko partean, muga frontera bilakatzearekin bat, ordura arteko auzo harremanak nazioarteko –estatu arteko– bilakatu ziren. Fazerien bilakaerak ongi erakusten du hori. Erdi Aroaz geroztik bailara edo herrien artean ohikoak ziren hitzarmenak nazioarteko tratatu bilakatu ziren. Bestelako eraginik izan zuen ere mugak sortutako errealitate berriak. Estatuarentzat, mugaldeko jendea susmagarria izan da, bigarren mailako herritar, traiziorako prestasuna duena –eratzen eta sendotzen ari den nazio-estatuaren etsai diren auzo herritarrak laguntzeko, kasu-. Frantziako Iraultza garaian, Lapurdiko mugaldeko herrietako biztanleriaren gehiengoa indarrez Landetara eramana zuten, auzokide nafarrekin, hots, Iraultzaren etsaiekin bat egin zutelakoan. Estatuaren beldurra mende t' erdi berantago errealitate bihurtu zen. XIX. mendean zehar, bai eta ondotik ere, Frantziako armadari mugaldean egindako kontzientzia objektzio zein intsumisio kopurua haziz joan zen. Desertzioak goia jo zuen Lehen Mundu Gerran. Frantzia osoko soldadu mobilizatuen %17k baino gehiagok uko egin zion gerra egiteari (Ruquet 2014), hots, 15.000 soldadu baino gehiagok, intsumisio eta desertoreak batuz.

Gisa horretako errealitateek azalduko lukete, adituen esanetan, estatu ikuspegi batetik mugen izaera marjinala eta azpigaratua.

Muga hitzak euskal kosmobisioan badu ere beste dimentsio bat. Mugak banaketa bat ezartzen badu ere, topaguneari egiten dio erreferentzia. Hala, Joxe Migel Barandiaranek (1973) jasotako hainbat kondairatan, mugaren ezarpena lehia bidez egikaritzen da. Trikimailu eta bestelako bidez azaldu ohi dira muga zehatzen 'berezitasunak' (elementu naturalak ez jarraitzea, adibidez), baina, hala eta guztiz ere, mugak topagune izaera du: lehian dauden bi aurkariek bat egiten duten gunea izango da aurrerantzean da mugaren kokagunea. Estatuen arteko frontera modernoarekin alderatuta, zeinetan banaketaren ideia nagusitzen den, auzoa etsai bilakatzeraino, mugaren kontzeptualizazio horretan, elkarren beharra duten auzoen printzipioari eusten zaio. Horrela, mugak banatu eta, aldi berean, batu egiten du.

Muga nazioarteko bilakatzearekin bat, muga bera oztopo eta aldi berean baliabide bilakatu zen: auzo harremanak ez ziren eten; aitzitik, zenbait kasutan areagotu egin ziren. Beste muga testuinguruetan bezala, mugaren porositateak estatuaren kontrol nahiari gaina hartu zion. Aduanak Ebrotik Pirinioetara ekartzearekin batera, kontrabandoa ere lekualdatu zen eta diru iturri garrantzitsua (izaera, erritmo eta fluxuen norabideetan aldaera handiak izanik ere) izan da XIX. mende erdialdetik XXI.aren hasiera arte kasik. Beste hainbat tokitan bezala, hemen ere Michel de Certeau pentsalariak (1990) aipatzen duen mugaren paradoxa konplitu zen.

(Jo) muga frontera denean

XIX. mendean sortu, errotu eta zabaldu zen 'Zazpiak bat' leloa, baita berarekin batera Euskal Herriaren irudikatzea ere. Pedro Mari Otañok 1900. urtean idatzi zuen geroztik ezagun egin zen *Zazpiak bat* bertso sorta: «Zazpi aizparen gai dan oyala/ ebakirikan erditik,/ alde batera iru soñeko,/ utzirikan lau, bestetik,/ goraziakin berezi arren/ bakoitza bere aldetik,/ ezagutzen da jantzi dirala/ zazpiak oyal batetik». Otañok metafora ezin ederragoz azaldu eta aldi berean proiektatu zuen euskal nazioa. Bai eta urrundik irudikatu ere. Argentinan egindako hirugarren –eta azken– egonaldikoak dira bertsook. Irudikatze horretan, muga euskal lurraldea bitan ebakitzen duen lerro imajinarioa –eta aldi berean ezin errealagoa– da. Ordurako, estatuaren kompetentzia guztiak bateratuak dira muga lerroan; muga kontrol ekonomikorako gune eta tresna bilakatuta, subiranotasun osorako falta ziren azken elementuak bertan gorpuztuak dira.

Nazioaren egikaritzean, esparru sinbolikoak berebiziko garrantzia izan du. Forma eta euskarri desberdinak hartu baditu ere, tokian tokiko balio eta tradizioei jarraiki, hitzezkoari (literatura, bertsoa, kantua) irudizkoa gailentzen ari zaio XX. mendeaz geroztik. Nazioa irudikapen hutsetik errealitate izaterako bidean, beharrezkoak dira mapak, besteak beste, Benedict Andersonek (1994 [1983]) ohartarazi moduan.

Otañok bertsoan kantatu zuen 'Zazpiak bat'-ek nazioaren lurraldetasunari forma eman bazion, guztiz bestelako helburua zuen Luis Luziano Bonaparte printzearen *Carte des Sept Provinces Basques* (1863) euskalkien mapak. Sorreratik zio zientifikoa izan zuen, eta ez nolana hikoia, hizkuntzalaritza eta geografia uztartzen baititu, gerora arruntagoa

izango den konbinazioa. Bonaparteren mapak, baina, badu bestelako baliorik beste hainbat mapekin batera: Euskal Herriari forma jakin bat eman zion. Lurraldetasunaren ideia eta hedadura jakin bat sozializatzen lagundu zuen. Francoren diktadura garaian, Euskal Herriaren edozein errepresentazio galarazita zegoenean, Euskal Herria ikusarazteko balio izan zuen Bonaparteren mapak, bere izaera zientifikoa medio.

«Aturritik Ebrora eta Enkarterrietatik Auñamendira, Pirinioetako bi aldeetan 685 udalerrietan bizi garen 3 milioi euskal herritarren gehiengoak, gure hizkuntza, kultura, edo jatorria edozein izanik ere, Euskal Herritar gisa bizi nahi dugu». Udalbitzak 2014ko Aberri Egunaren karietara Euskal Herriko udalerrietara zabalduzako mozioa lurraldetasunaren definizio horrekin hasten da. Hamahiru urte lehenago, 2001eko Bertsolari Txapelketa Nagusiko kartzelako gaiak honela zioen: «Aturritik Ebrora herri bat badela belodromoa izan liteke lekuko. Urte asko daramatzazu zuk nahi baino tristura gehiago ikusiz. Zure ondorengoentzat beste zerbait nahi zenuke». Biak ala biak erreferentzia geografikoak baliatzen dituzte Euskal Herria definitzeko. Euskal Herria nazio gisa irudikatu eta bere mugak zedarritzearekin, gure iruditerian agerpen kartografiko zehatz bat marrazten dute. Gainerako muga naturalekin gertatu bezala, mugaren beraren izaera arbitrarioa 'ahaztu' egiten da honakoan ere, eta hori egitearekin bat naturalizatu egiten da banaketa lerroa.⁴ Kasu horretan, baina, muga naturala balizko muga politiko baten metafora da –edo egikaritze desio baten formulazioa–, eta ez jada existitzen den estatu batena. Irudiz –mapa bidez–, zein hitzez nazioaren mugak irudikatzearekin bat, proiektatu egiten dira, jatorrizko intenzionalitateak horrekin zerikusirik ez bazuen ere (Bonaparteren kasuan gertatu bezala).

Nazioingintzaren alorrean, estatua auzi zentrala izan ohi da. Estaturik gabeko nazioez asko hitz egiten da eta apenas naziorik gabeko estatuez. Estatua definitzerakoan, lurraldetasuna funtsezko elementuetako bat izan da orain artean. Lurralde eremu bat, zeinak zabalera jakin bat duen, alegia, espazio mugatu bat, izendatua, eta besteek hala aitortua. Egiteko horretan, mugak ezinbestekoak dira, estatuaren hedadura finkatzearekin batera berorren lurralde definitzen baitute. Edo, hobeto esanda, bere subiranotasuna noraino heltzen den jakinarazten dute. Subiranotasunaren nondik norakoa eta berori aplikatzen den lurraldearen hedadura ez da beti mugakide diren estatuen adostasunez egin. Historian zehar hamaika gatazkaren oinarrian egon izan dira mugak, baita gerra askoren sorburu eta agertoki ere. 'Mugarik gabeko munduaren' ideia 1990eko hamarkadan nagusiki Europatik mundura zabaldu zen. Ordutik, ideal bat besterik ez zela erakutsi dute mundu gotortuaren egungo errealitate gordinek. Azkena, lerro hauek idazterakoan, COVID-19 birusa OMEk pandemia deklaratu duen honetan erakutsitakoa. Birusaren hedapena kontrolatzeko baliabideen artean, mugen itxiera (aireportu zein bestelakoena, portu eta lurreko mugak ere) aipatu dute agintariek European, eta alde bakarreko erabakiz indarrean sarrarazi dute Estatu Batuek.

Estatuen arteko mugek aldiro errealitate berri bat sortu, eraiki eta elikatzen dute. Errealitate hori egunerokoan nozitzera behartuta dagoen komunitateak bere egin dezake –guztiz edo partzialki–, edo arbuiatu edo gaitzetsi –guztiz edo partzialki, kasu honetan ere–. Ordura arte auzokide ziren herriak errealitate berri batera egokitzen behartu zituen. Hori, baina, ez zen berehalakoan gertatu. Prozesu historikoaren ondorio izan zen, eta mugaren bi aldetan ez zen ez abiadura eta baldintza beretan gauzatu. Ez eta

sakontasun berarekin aztertu ere. Mugak, oraindik ere egun, eztabaida politikoaren erdigunean daude, bai jadanik existitzen diren estatuen kasuetan, bai estatu izateko asmo edo nahia duten nazioen kasuan. Gainjartze jokoak mugak berak eskala desberdineko lurralde eremuak zedarritu, taxutu eta azaleratzen dituenen, mugaren baitan dauden bilakaerak ez ezik, bizipen, esperientzia eta ezagutzak kontuan hartu beharraz jabetzen gara.

Muga frontera bilakatzearen ondorioz aipatzen ditugu Ipar Euskal Herria eta Hego Euskal Herria. Ez da kontu semantiko hutsa edo hautu ideologiko soil. Banaketa erreala da. Bizipen, erreferentzia eta iruditeria desberdinak ditugu, hein handi batean, mugaren alde banatan bizi garenok. Hizkuntza nagusi desberdinen pean bizi garen heinean, kultura dominanteak, batean frantsesa bestean espainiarra, desberdinak diren heinean, alde bateko zein bestekook maneiatzen ditugun erreferentziak eta kodeak desberdinak dira. Mugaldeko biztanleek mugaren bilakaeran zehar bizimodu partekatua sortu eta garatu dute (Leizaola 2010). Bizimodu partekatu hori, ordea, ez da orokorra, inondik inora. Mugak eraginda eta lekuan lekuko baldintzak kontuan hartuta, muga kultura propio bat sortu eta barneratu dute mugaldean. Euskal mugalde guztian ez du forma eta eduki bera hartzen; edozein kultura forma bezala, aldakorra eta moldakorra da.

Inoiz Euskal Herriak estatu forma hartzen badu, bere muga propioak definitu beharrean egongo da. Ordura arte elkarren auzo izan direnak banatuta agertuko zaizkigu eta muga kultura berriak sortuko dira. Ordura arte auzo komunitateekin harreman estu edo lausoagoa izandakoez, lurraldearen zein bestelako baldintzapenen arabera (joera historikoak, lotura ekonomiko zein sozialak, besteren artean), euren arteko harremana birdefinitu beharko dute. Mahai gainean dauden formulazio desberdinak kontuan hartuta, aurretiazko mugak frontera berri bihurtuko lirateke. Ikuskizun dago gainjartze prozesuak zer nolako forma eta erantzuna jasoko lukeen.

Lurraldetasunaren definizioak berekin dakarren errealitate berriaren eratze prozesua etengabekoa da. Egundakoz ezagutzen dugun muga aldiro eztabaidan dagoen prozesu ez lineal baten emaitza da. Muga berriek, dudarik gabe, berekin leharzketen bestelako erronka, oztopo eta jomugak. Balizko/etorkizuneko muga horien kokalekuaren inguruan eztabaidak egon badaude. Irizpideak, baina, ez dira egundaino ez finkoak ez eta zehatzak ere. Argudio kultural, linguistiko eta politikoekin batera ekonomikoek ere euskal estatuaren maparen marrazketan aldaera nabarmenak erakusten dituzte. Non kokatzea bezain garrantzizkoa izango da, hortaz, nola egiten den mugaketa, eta bereziki mugatze prozesua bera.

Oharrak

1. Horren adibide da alemanieraz *Mark* eta *Greuze* hitzen arteko aldea.
2. *Berria* egunkariaren edizio digitala aintzat hartuta, testu hau idatzi bitartean egindako bilaketan (5.001 2020ko martxoaren 3an). Aldiz, data eta hedabide berean frontera 21 bider besterik ez da ageri.
3. Nire da itzulpena, *OEH*, berez, izenburuak aditzera ematen duenaren kontra, euskara-gaztelania hiztegia baita.

4. Erreferentetzat hartutako elementu topografikoak ez du zertan muga izaera eduki bere osotasunean. Hala, Ebro ibaiaren arroari soilik Araba eta Nafarroako lurretan aitortzen zaio muga izaera, eta ez iturburutik Mediterraneorainoko tarte guztian. Berdin gertatzen da Aturriren kasuan.

Bibliografia

- Anderson, B. (1994 [1983]): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Londres, Verso.
- Azurmendi, Joxe (2017): *Hizkuntza, nazioa, estatua*, Donostia, Elkar.
- Barandiaran, J. M. (1973): *Obras completas. Tomo IV*, Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca.
- Bonaparte, L. L. (1863): *Carte des Sept Provinces Basques montrant la Délimitation actuelle de l'Euscara et sa division en dialectes, sous dialectes et variétés* [Mapa], Londres, Stanford's Geographical Establishment.
- Brunhes, J.; Vallaux, Camille (1921): *La Géographie de l'histoire, géographie de la paix et de la guerre sur terre et sur mer*, Paris, F. Alcan.
- De Certeau, M. (1990): *L'invention du quotidien 1. Arts de faire*, Paris, Gallimard.
- Euskara Institutua (d.g.): 'Muga', in *Egungo Euskararen Hiztegia*, UPV/EHU (www.ehu.eus/eeh/cgi/bila?z=muga; kontsulta data: 2020-03-13).
- Fevbre, L. (1922): 'Le problème des frontières et les régions naturelles d'états', in *La terre et l'évolution humaine. Introduction géographique à l'histoire*, Paris, La Renaissance du Livre, 359-383.
- (1962): 'Frontière: le mot et la notion', in *Pour une histoire à part entière*, Paris, SEVPEN, 11-29.
- Leizaola, A. (2010): *Muga: Frontière, identité et territoire au Pays Basque*. Doktorego tesia. Université Paris Ouest Nanterre La Défense.
- (2018): 'Bidasoatik Rio Grandera: muga naturalaren paradoxa eta frontera politikoaren eraikuntza', in Lidia Montesinos (arg.): *Ura materia gisa / El agua como materia. Hidrologikak 2016*, Donostia, Cristina Enea Fundazioa, 98-103
- Mitxelena, K.; Sarasola, I. (1999): *Orotariko Euskal Hiztegia / Diccionario General Vasco. XII mak-oal*, Bilbo, Desclée de Brouwer eta Mensajero (www.euskaltzaindia.eus/index.php?option=com_oehberria&task=bilaketa&Itemid=413&lang=eu; kontsulta data: 2020-03-13).
- Ruquet, M. (2014): 'Deserció i insubmissió a la frontera dels Pirineus durant la Primera Guerra mundial', *Plecs d'història local*, 8-10.
- Sahlins, P. (1989): *Boundaries. The Making of France and Spain in the Pyrenees*, Berkeley, University of California Press.
- Sarasola, I. (1982): *Gaurko euskara idatziaren maiztasun-hiztegia / Diccionario de frecuencias del euskera escrito actual / Dictionary of Frequency in the Written Basque Language at Present*, Donostia, Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa.
- Van Houtum, H. (2005): 'The Geopolitics of Borders and Boundaries', *Geopolitics* 10, 672-679.

JAKIN

Martin Ugalde Kultur Parkea
 Gudarien etorbidea, 29
 20140 ANDOAIN
 943 21 80 92
jakin@jakin.eus
www.jakin.eus